

Vidurinio ugdymo (11–12 kl.) karaimų tikybos programos įgyvendinimo metodinės rekomendacijos

1. Įvadas. Metodinių rekomendacijų paskirtis

Šiandieninis naujas, greitas, mobilus ir sekuliarus pasaulis visoms egzistuojančioms pasaulio religijoms kelia naujus uždavinius ir iššūkius. Šiame kontekste karaimų bendruomenės ir tikėjimo situacija Lietuvoje darosi ypatingesnė. Bendruomenė turi susidoroti su tais pačiais visiems aktualiais iššūkiais, tačiau ji tai turi padaryti panaudodama žymiai mažesnes pajėgas – ši bendruomenė yra pati mažiausia mažuma Lietuvoje, ją sudaro vos 250 žmonių.

Todėl manome, kad parengtoji karaimų tikybos programa ir jos metodinės rekomendacijos gali būti dvigubai naudingos, turėti įvairialypę paskirtį. Jomis galėtų naudotis tie, kurie iš tiesų siekia išmokti ir suprasti šį tikėjimą ir jo dėsnius, gilintis į religijos esmę. Tačiau ši programa padėtų ir tiems, kurie nori tiesiog artimiau susipažinti su Lietuvos karaimų kultūra. Mat tikėjimas yra neatsiejama Lietuvos karaimų gyvenimo, papročių dalis, be kurios kultūrinis tautos paveldas būtų nepilnas.

Gilinantys į karaimų tikėjimą reikėtų suprasti vieną svarbų jo *administravimo* principą – kiekviena karaimų religinė bendruomenė viso pasaulio mastu yra savarankiška, unikali ir valdanti bei priklausanti tik pati sau. Nėra jokios centralizuotos pasaulio karaimų religinės valdžios. Todėl geografiniai ir kultūriniai skirtumai tarp įvairiuose kraštuose esančių bendruomenių yra gan dideli, be to, jie suteikia savitumo ir tų bendruomenių religiniams papročiams. Taigi pabrėžtina, jog pastaroji programa ir jos mokymui skiriamos metodinės rekomendacijos apima tik Lietuvos–Lenkijos platumas, jos sietinos tik su šių kraštų tradicijomis.

Pagal egzistuojančias karaimų tikėjimo normas, karaimu esama, tampama tik su viena sąlyga – reikia gimti karaimų šeimoje. Nėra galimybės tapti karaimų tikėjimo išpažinėju *atėjus iš šalies*. Tokios nuostatos gyvavo per ilgus šimtmečius ir ligi šiol jos nėra pasikeitusios. Visos kitos tikėjimo normos bei dogmos taip pat yra tradiciškai nusistovėjusios ir niekad nekito, neprisitaikydavo prie jokių naujų išorės pasaulio pasikeitimų. Todėl galbūt ligi šiol tebeišlaikyta nemažai įvairių tradicinių religinių (bet ir tautinių) ritualų, papročių, tekstų, giesmių.

Kita vertus, gali būti, kad būtent šiandien esama ties riba, kai jau privalu imti ir ką nors pakeisti tam, kad tikėjimas ir jo papročiai išliktų ateities kartoms gyvu, o ne užrašytu pavidalu. Tai, mūsų įsitikinimu, yra vienas iš esminių šiuo metu spręstinių klausimų. Galima sakyti, kad ši tikėjimo mokymo programa ir jai skirtos metodinės rekomendacijos ir yra viena iš naujovių tikėjimo išlaikymo link.

Toks kontekstas reikalauja iš būsimio mokytojo teisingai ir išsamiai suvokti karaimų tikėjimo situaciją bei atitinkamai laisvai interpretuoti tikėjimo programos kursą, turint

omenyje dvigubą užduotį – ugdyti jaunuolių tikrą tikėjimo jausmą, asmeninį religinį mąstymą, bendruomeninio ir asmeninio religingumo suvokimą, puoselėjimą bei deramą visų ritualinių vyksmų supratimą, faktines žinias.

2. Ugdomosios veiklos laiko planas

Šis planas pateikiamas apytikriai visam programos įgyvendinimo laikui, preliminariai – 70 valandų. Siūloma Bendrosios programos (BP) medžiagą išdėstyti būtent tokia eilės tvarka, tačiau mokytojas gali laisvai interpretuoti planą, prisitaikydamas prie realaus valandų skaičiaus, mokinių kiekio. Jo pagrindiniu orientyru turėtų likti BP reikalavimai gebėjimams – siektina išugdyti visus programoje numatytus gebėjimus, kiekvienam skiriant atitinkamai laiko ir užduočių. Mokytojas visgi savo nuožiūra gali juos vieną su kitu jungti ar keisti vietomis.

3–4 valandos	Įvadinės pamokos, „aš ir kitas / kitoks“ santykio supratimas / analizė (kitatautis, kitos religijos, kitos odos spalvos). Kitoks irgi yra gerbtinas
4–6 valandos	religinės patirties klausimų kėlimas, asmeninio santykio su Dievu puoselėjimas karaimų doktrinos kontekste
3–4 valandos	santykio „aš ir bendruomenė“ aptarimas, analizė
6–8 valandos	karaimų religijos ir tautos istorijos mokymasis
6–8 valandos	pagrindinių tikėjimo tiesų analizė
6–8 valandos	moralinių tiesų mokymasis – šaltiniai, reikalavimai, santykis su moderniu pasauliu
4–6 valandos	karaimų liturginis kalendorius
6–8 valandos	karaimų tikėjimo liturginiai ritualai, jų struktūra, prasmė, paskirtis
4–6 valandos	dalyvavimas pamaldose – praktika
4–6 valandos	susitikimai, diskusijos su vyresniais bendruomenės nariais
4–6 valandos	rašto darbai, kitos užduotys
2–3 valandos	modernaus pasaulio keliamų iššūkių aptarimas (iš tikinčio karaimo pozicijų)
2–3 valandos	esminių temų apibendrinimai, išvados.

3. Tekstų arba kitų šaltinių pritaikymas

Karaimų tikėjimo ugdymo programos procese naudotini įvairūs šaltiniai. Toliau pristatomi kelių tipų Lietuvoje prieinami šaltiniai – tekstai, garsinė ir vaizdinė medžiaga, šaltiniai internete, eksponatai muziejuose, veikiančios maldos namai, (šventovės), karaimų bendruomenė, jos nariai.

Siūlytina visais toliau vardinamais šaltiniais pasinaudoti. Mokytojas gali taip pat pasitelkti programos tikslus atitinkančius ir kitus turimus šaltinius, pvz., turimus materialinius objektus, kitą turimą garsinę ar vaizdinę medžiagą.

A Tekstai

Šventasis Raštas

Šventasis Raštas: Senasis ir Naujasis Testamentai. Vilnius: Katalikų pasaulis, 1998. [Naudotina Senojo Testamento dalis] http://biblija.lt/index.aspx/lt_vertimai/leidimai/

David bijnin machtav čozmachlary. [Psalms karaimų k.]. Sud. M. Firkovičius. Vilnius: Danielius, 1994.

Šelomonun mašallary. [Patarlių knyga karaimų k.]. Parengė M. Firkovičius. Turk dil kurumu yayinlary 771, Ankara, 2000.

Maldaknygės

Karaj dinliliarnin jalbarmach jergialiari [Karaimų liturginis maldynas]. Sud. M. Firkovičius. Vilnius: Baltos lankos, 1998 [1 knyga, pamaldoms kenesoje], 1999 [2 knyga, apeigų maldos ir giesmės].

Karaj koltchalary. [Proginių maldų rinkinys]. Sud. M. Firkovičius. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 1993.

Kalendorius

Karaj kalendary. Karaimų kalendorius. Vilnius, 2001.

Karaimų poezija, tautosaka

Čypčychlej učma Trochka. Į Trakus paukščių plasnosiu [Lietuvos karaimų poezija, dvikalbė antologija]. Sud. K. Firkavičiūtė, Vilnius: Danielius, 1997.

Firkavičiūtė, K. 2001. Lietuvos karaimų folkloras. In: Tautosakos darbai. 15 (22). Vilnius: Academia. 260–267.

Istoriniai šaltinių tekstai

Nemoy L. Karaitė Anthology. New Haven, 1950.

Караимская жизнь, 1911–1912 m. Maskvoje leistas periodinis žurnalas.

Караимское слово, 1913–1914 m. Vilniuje leistas periodinis žurnalas.

Onarmach, 1934, 1938, 1939 m. Panevėžyje leistas periodinis žurnalas.

Karaj avazy, 1931–1938 m. Lucke leistas periodinis žurnalas.

Mysl karaimska, 1924–1939 m. Vilniuje, 1946, 1947 m. Lenkijoje leistas periodinis mokslinio tipo žurnalas.

B Garsinė ir vaizdinė medžiaga

http://svtplay.se/v/2587200/gokvall/1_11?cb,a1364145,1,f,-1/
Švedišką siužetą apie karaimus [nuo 28, 40]

Csato Eva. [su David Nathan] Spoken Karaim. Multimedija [CD-ROM]. 2002.

Lietuvos tautinių mažumų tradicinė muzika. Kompaktinė plokštelė. [Karaimų dainos Nr.11–13]. Sud. V. Zakarienė. Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas prie LRV, Lietuvos tautinių mažumų folkloro ir etnografijos centras.

Lietuvos tautinės mažumos. Kultūros paveldas. [Knyga ir kompaktinė plokštelė] Red. K. Firkavičiūtė, P. Lavrinec, I. Lempertas, G. Potašenko. Vilnius: Kronta, 2001.

C Šaltiniai internete

www.karaim.eu
www.karaimi.org

YouTube.com sistemoje esantys vaizdo įrašai pagal paiešką „karaim“ – kaip diskusiją provokuojantys šaltiniai.

D Ekspozicijos muziejuose

Karaimų etnografinė paroda Trakuose (netrukus keičianti pavadinimą į „S. Šapšalo karaimų tautos muziejus“).

Trakų istorijos muziejus, parodos dalis Trakų pilyje, skirta karaimams.

E Veikiančios šventovės

Kenesa Vilniuje, Liubarto g. 6.

Kenesa Trakuose, Karaimų g. 30.

F Lietuvos karaimų bendruomenė

Šiuo metu Lietuvoje veikia dvi Lietuvos karaimų visuomeninės organizacijos, turinčios juridinių asmenų statusą, jungiančios visus Lietuvos karaimus:

- Lietuvos karaimų religinė bendruomenė – viena iš valstybės pripažintų devynių tradicinių religinių bendruomenių, nuo XIV amžiaus pabaigos Lietuvoje egzistavusios karaimų religinės bendruomenės teisių perėmėja. Jos valdymo struktūrą sudaro Visuotinis bendruomenės susirinkimas, Dvasinė valdyba ir Bendruomenės taryba. Bendruomenės tarybos pirmininkas tradiciškai yra Aukščiausiasis dvasininkas. Bendruomenė yra savarankiška ir nepriklausanti nuo kitų šalių dvasinės ir pasaulietinės valdžios.
- Lietuvos karaimų kultūros bendrija – veikianti Lietuvoje nuo 1988 metų. Jos valdymo struktūrą sudaro Visuotinis narių susirinkimas ir jo renkama Taryba, kuri iš savo narių išsirenka Pirmininką.

Kontaktinis el. pašto adresas abiem organizacijoms karaim@karaim.eu

Abi šios organizacijos nėra komercinės, jų nariai nemoka nario mokesčių. Materialiai Bendrijos sąvejos neišlaiko, dažniausiai yra remiamos Valstybės, kitų rėmėjų, kartais narių aukomis.

4. A ir B Ugdymo metodai ir užduotys

Ši skirsnį sudaro dvi dalys. Vienoje (A) pateikiame visai programai taikytinus ugdymo metodus ir užduotis, o kita dalis (B) yra skirta karaimų tikėjimo moralinėms nuostatoms bei jų ugdymo ypatybėms.

A. Visoms karaimų tikybos Bendrosios programos dalims taikytini tokie ugdymo metodai ir užduotys:

- trumpi *pranešimai* žodžiu pasirinkta tema,
- *esė* raštu
- *debatai, pokalbis* pamokos metu,
- *darbas su šaltinių tekstais* (jų perskaitymas, perpratimas, komentavimas, pristatymas žodžiu visiems arba raštu),
- *apsilankymas pamaldose* (užduotys turėtų būti apibrėžtos iš anksto, pvz., atpažinti teoriškai išmoktas žinias; pakomentuoti realų pamaldų vyksmą; atpažinti liturgijos struktūrą; nupasakoti emocinius įspūdžius pamaldose; geriau suvokti ir apibrėžti bei savyje atpažinti (ugdyti) religinį jausmą, apibūdinti jį, jo dėmenis; apibūdinti

emocinius bendruomeninės ir asmeninės maldos skirtumus, per praktiką mėginti juos suvokti sąmoningai, kt.).

- *aplankyti muziejus* (užduotys gali būti apibrėžiamos iš anksto, arba diskutuojama pačiame muziejuje aptariant ten esančius eksponatus, siejant juos su pamokų tema), kt.

- *susitikimas su bendruomenės atstovais* (pavieniui arba su grupe) – diskusija pagal iš anksto parengtus klausimus (klausimai gali būti bendri, teoriniai arba apie asmeninę žmonių patirtį); statistinė didesnio kiekio žmonių apklausa siauresne tema, pvz., apie tam tikras apeigas, religines tiesas, kt.]

Šioms ir kitoms užduotims galima pasirinkti įvairių temų. Kelias kaip pavyzdžius siūlome čia:

- religinių švenčių siužetai (vienos ar kelių švenčių);
- Senojo Testamento herojų istorijos;
- Psalmymas (pvz., atskiri vaizdiniai, paskutinės šlovinančios psalmės, psalmių tekstai ir maldos, kt.).
- vaizdo simbolių vieta karaimų tikėjime arba kokie vaizdiniai simboliai vartojami, o kokie ne ir kodėl?;
- žodžio svarba karaimų kultūroje;
- garso ir žodžio santykis karaimų tikėjime, jo apraiškos;
- gyvenimas su dekalogu;
- dekalogo vieta karaimų tikėjime;
- kitos temos apie moralines nuostatas (žr. B dalį);
- dvasininkų vaidmuo išsaugant karaimų tikėjimą (galima išskirti laikus – iki 19 a., 19-ame a., 20-ame a.);
- temos, skirtos atskiroms asmenybėms, pvz., Ananiasz Zajackowski, Simonas Firkovičius, Seraja Šapšalas ir kt.).
- tikėjimas ir tautiškumas;
- tolerancija – sąlyga, išsaugojusi karaimų tikėjimą;
- 21-ojo amžiaus karaimas tikintysis – koks jis?;
- mano šeimos istorija;
- kaip aš suprantu tikėjimą iš mano šeimos pasakojimų;
- kt.

B. Moralinės karaimų tikėjimo nuostatos ir jų ugdymas

Viena iš esminių karaimų tikėjimo nuostatų yra savarankiškas, individualus Senojo Testamento teksto studijavimas ir jo supratimas nepasikliaujant jokiais kitais autoritetais. Todėl kartu su bendruomenės organizavimo principais, jos struktūra, išrinktais dvasininkais ir kitais atsakingais asmenimis, kiekvienas atskiras tikintysis, sudarantis tą bendruomenę, taip pat yra labai svarbus tikėjimo sistemoje. Galbūt todėl viena iš svarbiausių ir gan griežtų karaimų mokymo kryptų yra nukreipta į žmogaus moralę, į nuostatas, kurių kiekvienas tikintysis privalo laikytis, kartu nurodant, kad kiti veiksmai ir mintys yra draudžiami, o nesilaikant nustatytų taisyklių, gresia bausmės.

Pagrindines moralines bei etines nuostatas karaimų tikėjime nusako 10 Dievo įsakymų. Tad jų analizei, supratimui, komentavimui tikybos programos pamokose

derėtų skirti daug dėmesio. Be to, mokytojas turėtų suprasti, jog šios moralinės tiesos persmelkia ir visus kitus tikėjimo dėmenis – šventes, ritualus, istorinius įvykius, pamaldose naudojamus tekstus ir kt. Todėl į tai dera atkreipti dėmesį ties kiekviena aptariama tema. Svarbiausias mokytojo tikslas yra pasiekti, kad mokiniai suprastų tas moralines tiesas ir siektų jas realiai įgyvendinti savo gyvenime. 21-ojo amžiaus pamokose jau vertėtų atkreipti dėmesį į tai, kad šios tiesos yra universalios, susijusios su žmogaus prigimtimi, o ne vien su religine sistema ar religingumu. Kaip sakė išminčiai, ne visi žmonės sugeba suprasti Dievo tiesas ir mokymus, todėl čia turi pagelbėti kiti, ypač tėvai ir mokytojai. Jie turi padėti vaikams suprasti Dievo pamokymų svarbą. Nes visi žmonės lygūs prieš Dievą, belieka jiems tarpusavyje taikiai sugyventi.

Toliau pateikiame 10 Dievo įsakymų (nuo Iš 20-2) bei kelių pasaulietinių pamokymų moralei ugdyti analizę ir galimas ugdymo užduotis, parengtas pagal ankstesnių amžių karaimų tikybos vadovėlius bei Lietuvos karaimų vyresniojo dvasininko Mykolo Firkovičiaus [1924–2000] komentarus iš jo asmeninių archyvų ir rankraščių. Savo 1993 m. parengtoje kasdienių maldų knygelėje „Karaj koltchalary“ jis pabrėžė iš senovės atkeliaujančią tiesą, kad „karaimų tikėjimas yra Visagalis Dievas ir Dešimt Dievo įsakymų, o tikintysis karaimas yra giliai tikintis, sąžiningas, tiesus žmogus“. M. Firkovičiaus teigimu, šios savybės per amžius buvo karaimų stiprybės šaltinis. Todėl jis taip pat skatino jomis sekti ir dabar, nepaisant besikeičiančių gyvenimo sąlygų. Jis buvo giliai įsitikinęs, kad jei naujausi techniniai pasiekimai ir padeda žmogui, palengvina jo darbus, tačiau jie nepadidina žmogaus galių. Galingiausias visada yra tik Dievas, todėl jo mokymai aktualūs visada.

Kartu su pačiais įsakymais toliau pateikiame ir trumpus jų komentarus, iš dalies percituojamus iš senųjų katekizmų. Tie komentarai nusako, kaip reikėtų suprasti trumpas ir labai kondensuotas pačių įsakymų frazes. Vertėtų atkreipti dėmesį, jog visi šie aiškinimai nėra katekizmo sudarytojo nuomonė, mat kiekvienas teiginys yra pagrįstas atitinkama citata iš Senojo Testamento, kur ta tiesa yra užfiksuota. Juk tokia ir yra karaimų tikybos nuostata – tiesų ieškoti tik pačiame Šventajame Rašte, o ne kitų nuomonėje. Mokytojas citatas gali rasti nurodytame literatūros sąrašė, priklausomai nuo poreikio ir mokymo sistemos.

Besimokantys turi žinoti, kad 10 Dievo įsakymų yra skirstomi į dvi grupes. Pirmąją grupę sudaro pirmi keturi įsakymai, nusakantys tikinčiojo santykį Dievo atžvilgiu. Kiti šeši įsakymai nusako žmonių tarpusavio sugyvenimo normas.

Pirmasis įsakymas („Aš esu VIEŠPATS, tavo Dievas, kuris išvedžiau tave iš Egipto žemės, iš vergijos namų“) liepia tikėti, kad yra Dievas, aukščiausiaji dvasinė būtybė, kuris sukūrė viską, kas egzistuoja ir kuris valdo visų sukurtųjų likimus. Tai vienatinis, amžinas, bekūnis, nesikeičiantis, visagalis, visažinis, išmintingas, teisingas, šventas, dosnus ir atleidžiantis Dievas.

Žmonės, norėdami Viešpaties palankumo, turi siekti tapti tokiais, turi gerbti ir mylėti Dievą už visas jo suteikiamas malones, o taip pat mylėti ir vieni kitus. Tikintieji turi būti teisingi, galeistingi, sąžiningi ir siekti tik gėrio, vengti visų blogybių.

Antrasis įsakymas („Neturėsi kitų dievų, tik tai mane“).

⁴ Nedirbsi sau drožinio nei jokio paveikslą, panašaus į tai, kas yra aukštai danguje, čia, žemėje, ir vandenyse po žeme. ⁵ Nesilenksi jiems ir negarbinsi jų, nes aš, VIEŠPATS, tavo Dievas, esu pavydulingas Dievas, skiriantis bausmę vaikams už tėvų kaltę iki trečios ir ketvirtos kartos tų, kurie mane atmeta, ⁶ bet rodantis ištikimą meilę iki tūkstantosios kartos tiems, kurie mane myli ir laikosi mano įsakymų.“). Jis mums liepia tikėti, kad yra vienas Dievas kūrėjas, liepia jam vienam melstis, išsakant visas mūsų mintis. Šis įsakymas taip pat draudžia dieviškai garbinti bet kokią kitą sutvėrimą, draudžia vaizduoti Dievą ar jam suteikti kokių nors kūniškų savybių, draudžia tikėti prietarais ir antgamtiškom jėgom, draudžia telktis paslaptinius menus ateities spėjimams. Šis įsakymas taip pat tvirtina, jog už visokią blogį yra baudžiama, o už gerį atlyginama.

Trečiasis įsakymas („Nenaudosi piktam VIEŠPATIES, savo Dievo, vardo, nes VIEŠPATS nepaliks nenubausto to, kuris naudoja piktam jo vardą“) mums draudžia tarti Viešpaties vardą be reikalo, keikti Dievo vardą, piktžodžiauti, melagingai prisiekti Dievo vardu. Mums liepiama gerbti Dievo vardą, jį tarti nuolankiai, tik kreipiantis į jį maldose, maldaujant ar dėkojant. Šis įsakymas mus taip pat įpareigoja laikytis Dievo vardu duotų pažadų ir priesaikų, būti dėmesingiems ir nuolankiems besimeldžiant.

Ketvirtasis įsakymas („Atmink ir švęsk šabo dieną. ⁹ Šešias dienas triūsi ir dirbsi visus savo darbus, ¹⁰ bet septintoji diena yra VIEŠPATIES, tavo Dievo, šabas; nedirbsi jokio darbo nei tu, nei tavo sūnus ar duktė, nei tavo vergas ar vergė, nei tavo galvijai, nei ateivis, gyvenantis tavo gyvenvietėse. ¹¹ Juk per šešias dienas VIEŠPATS padarė dangų ir žemę, jūrą ir visa, kas juose, bet septintąją dieną ilsėjosi. Todėl VIEŠPATS septintąją dieną palaimino ir pašventino, mums liepia atminti šeštadienį, tą dieną nieko nedirbti ir ypatingai gerbti ją kaip Dievo dieną. Ji mums turi priminti pasaulio sutvėrimą ir sutvėrėją. Tą dieną reikia skirti protiniams apmąstymams, Šventojo rašto studijavimui ir maldoms. Dirbti leidžiama tik ypatingo pavojaus atveju (pvz., gaisras, potvynis, karas ir pan.). Šeštadienį reikia ilgiau melstis, skaityti būtent šeštadieniui skirtas maldas, būtinai perskaityti Penkiaknygės ir Pranašų teksto dalį. Tą dieną siūlytina valgyti iškilmingiau ir geresnį maistą nei įprasta, šventiškai apsirengti.

Penktasis įsakymas „Gerbk savo tėvą ir motiną, kad ilgai gyventumei Žemėje, kurią VIEŠPATS, tavo Dievas, tau skiria“ liepia mums gerbti ir mylėti tėvus, jų klausyti, padėti tėvams, jais rūpintis, kasdien melstis už jų sveikatą (ar už ramų jų atilsį – skaitant mirusiems skirtas prisiminimų maldeles, Sahynč olgian učiu). Tėvų kategorijai priskiriami taip pat ir aukščiausieji valdovai, tvarkos saugotojai, viršesni vadovai ir tiesiog vyresni žmonės. Todėl iš šio įstatymo taip pat seka nurodymas būti lojaliu piliečiu, elgtis pagal įstatymus, o iš esmės – gerbti bet kurį žmogų, nes tuomet ir pats būsi pagerbtas.

Karaimai savo lojalumą valstybei išreiškėdavo specialia iškilminga malda. Ji buvo skaitoma švenčių dienomis ir skirta Valstybės vadovų, Vyriausybės sėkmei, o kartu ir Vyriausiojo karaimų dvasininko (hachano) sveikatai. Karaimų dvasininkai visada atskirai pabrėždavo šeimos darnos svarbą, kuri formuoja vaikų elgesį, jų ateities sėkmę, o taip pat ir vėlesnę visuomenės „sveikatą“.

Šeštasis įsakymas („Nežudysi“). Nors jį sudaro tik vienas žodis „nežudyk“, tačiau jo prasmė yra daug platesnė. Šis įstatymas draudžia bet koku būdu atimti savo ar savo artimo (plačiąja prasme – kito žmogaus) gyvybę. Tai turėtų būti taip pat suprasta ir kaip draudimas daryti abortą bei tiesiog skriausti kitą žmogų – nevalia įžeisti, žeminti, skriausti kitų žmonių nei fiziškai, nei moraliai.

Šis įstatymas taip pat sukuria ir tam tikras pareigas tikinčiajam – privalu visada gelbėti žmogų, palengvinti jo vargus, padėti, ypač vargšams, našlaičiams, našliams, rūpintis ligoniais ir kt. Kitaip tariant, tai taip pat pareiga mylėti artimą žmogų bei humaniškai elgtis su gyvūnais.

Pabrėžtini ir du šiandieniniam žmogui gan neįprastai skambantys dalykai, kaip šio įsakymo išvados – atleisti savo priešams, susitaikyti su jais ir laiku sukurti šeimą, susilaukti vaikų, nes kitaip žudomi žmonių palikuonys.

Septintasis įsakymas – („Nesvetimausi“). Jis draudžia laužyti santuokinę ištikimybę, draudžia lytinius ryšius ne santuokoje, draudžia kraujomaišą (artimų, pirmos ar antros eilės giminaičių santuoką). Dvasininkai moko, jog tam reikia vengti visko, kas gali sukelti tokių neleistinių veikslių pagundą – geidulingų šokių, žaidimų, blevyzgų, nedorų knygų skaitymo, girtavimo, neveiklios vienatvės, nepadariai atidengtų kūno dalių demonstravimo. Tai taip pat reiškia, jog būtina valdyti ne vien savo poelgius, bet ir mintis, kreipiant jas tinkama, moralės normas atitinkančia kryptimi.

Aštuntasis įsakymas – („Nevogsi“). Jis draudžia plėšikauti, atimti svetimą daiktą jėga, taip pat draudžia savintis svetimą daiktą slapta, draudžia apgaulinėti ir savintis svetimą daiktą gudraujant, pvz., padirbinėti pinigus, vietoj geros, sąmoningai duoti pirkėjui blogą, mažesnę nei turi būti prekę, nuslėpti pajamas vengiant gražinti skolą, netesėti sutarčių ar testamentų sąlygų, slėpti nusikaltusįjį. Taip pat draudžiama šventvagystė, kyšininkavimas, veltėdžiavimas, lupikavimas.

Kitaip tariant, šis įstatymas reikalauja būti nesavanaudiškiems, teisingiems, sąžiningiems, darbštiems, patikimiems.

Devintasis įsakymas („Neliudysi melagingai prieš savo artimą“) draudžia melagingai liudyti, šmeižti žmones, neteisėtai juos peikti ir apskritai meluoti, net jei tuo melu nekenkiama kitam. Apie melą kalbama ir kitose Senojo Testamento vietose, kur skatinama vengti neteisybės, nenešioti gandų, nešmeižti kurčiojo, nekurti piktų kėslų ir nesimėgauti melaginga priesaika.

Dešimtas įsakymas („Negeisi savo artimo namų; negeisi savo artimo žmonos ar vergo bei vergės, ar jaučio, ar asilo, ar bet ko, kas priklauso tavo artimui“) draudžia geisti dalykų, kurie priklauso kitam, draudžia net galvoti ir svajoti apie tai, nes tokios mintys skatina blogus veiksmus, taip pat draudžia pavydėti kitam žmogui jo laimės ar sėkmės. Sakoma, kad reikia tenkintis savo likimu ir geresnio gyvenimo siekti uoliai dirbant, būnant stropiam. O blogas mintis nuvyti ir gerą valią sustiprinti padės Šventojo Rašto bei kitos dorovingos literatūros skaitymas. Taigi šiuo įsakymu žmogus įpareigojamas turėti tik tyrų ketinimų bei pozityviai suprasti ir vertinti savo esamą padėtį.

Pamokymo laiškas sūnui – iš „Karaj koltchalary“, 86 psl.

„Tai laiškas apie kuklumą ir dievobaimingumą, kurį vienas šeimos išminčius parašė savo sūnui ir liepė jam, kad skaitytų šį laišką kartą per savaitę ir mokytųsi, o kartu ir kiti mokytųsi, ir elgtųsi pagal tuos žodžius, kuriais siekiama pripratinti visus bijoti Dievo, apie jį galvoti. Kiekvienas, kas skaitys, bus išgelbėtas nuo kančios ir kitų vargų ir turės vilties būti palaimintu Anapilyje.

Klausyki, sūnau, tėvo žodžių ir nepraleiski motinos mokymų. Mokykis kalbėti dėmesingai, ramiai, su visais ir visada. Taip išsigelbėsi nuo sielvarto, kuris daro pikta ir traukia žmogų nuodėmėn. Kai atsikratysi pykčio, galėsi imti elgtis kukliai. Tai pats geriausias elgesys, kuris primins tau apie dievobaimingumą. Kadangi šioje Žemėje tavo dienos trumpos, saugokis nuodėmių ir tuomet būsi patenkintas savo likimu. Žinok, kad išdidumas – tai Dievo išdavystė. Visi lygūs prieš Dievą, todėl neaukštink savęs, elkis kukliai, šnekėk ramiai.

Kitas tebūnie aukštesnis tavo akyse. Jeigu jis protingesnis – gerbk jį, jei kvailesnis – galvok, kad tu daugiau nuodėmingas, o jis už tave sąžiningesnis. Jei jis nuodėmingas, tai turi galvoti, kad tavo mintys ir elgesys įžūlūs. Tavo žodžiai tegu būna sakomi kaip tarno, stovinčio prieš poną, arba mokinio prieš mokytoją. Taip pat jausk gėdą prieš kitą žmogų. Atsakinėk ramiai, negarsiu balsu. Jeigu skaitysi Šventąjį Raštą, išnagrinėk ir apmąstyk, apie ką skaitei ir ką iš to gali įgyvendinti. Apgalvok savo mintis ir apgalvok kiekvieną žodį prieš ištariant. Jeigu taip darysi, nebūsi nuodėmingas. Tavo gryna ir sąžininga malda bus Dievo priimta.

Skaityk šį laišką kartą per savaitę ir neišmesk jo. Įtvirtink ir įgyvendink šias nuostatas. Tada suklestėsi gyvenime ir Anapilyje sulauksi pagarbos.“

Apibendrinant galima išvardinti pagrindines propaguojamas vertybes, kurių reikia siekti, norint gyvenimo tobulumo:

- kuklumas ir dievobaimingumas, tai pagrindinės savybės, gelbstinčios nuo blogio;
- pagalba tėvams, o kartu ir kitiems, pailgina gyvenimą;
- ramus šnekėjimas gelbsti nuo nereikalingo susijaudinimo;
- jei nenusidėsi, gyvenimas suteiks džiaugsmingą likimą;
- išdidumas – tai taip pat nuodėmė, nes visi lygūs prieš Dievą;
- nepriekaištingas darbas ir mokymasis – vertybė, taip pat ir tolerancija, sąžininga, gryna malda;
- jei prisilaikoma šių nuostatų – gyvenime žmogus klestės.

**Poema „Išminčiaus pamokymai sūnui“ – iš „Karaj koltchalary“, 92 psl.
(ištrauka)**

*Pavydėk jų protui,
Nepavydėk jų kišenėms.*

*Geriau valgyti duoną su druska,
Nei trokšti saldžių patiekalų nuo turtuolio stalo.*

*Nemiegok, mokykis iš skruzdėlių,
Netausok kojų vaikščioti.*

*Nesidžiauk kito nelaimė,
Nes ir tau ji iš ryto gali ateiti.*

*Nesąžiningai įgytas turtas yra niekingas,
O prekyba naikina.*

*Klausiančiajam, kaip sekasi, visada
Palinkėk sėkmės, ir sau taip sėkmės / paguodos rasi.*

*Nesižiok pikta žodį sakyti,
Nes velnias greit tau ką blogo padarys.*

*Kiekvieną raštą, kurį parašysi, patikrink,
Kad niekas nerastų klaidų.*

*Savo vaikus mokyk amato,
Kad turėtų iš ko kasdien prasimaitinti.*

*Atleisk savo draugo nuodėmes,
Nenusiteik priešišškai ir priešiškumo nepuoselek.*

*Nesigėdyk mokytis žodžio ir klausti.
Jei būsi gale / uodegoj, taip pakliūsi į priekį.*

*Geriau eiti į gedulo namus,
Nei linksmintis išgertuvėse.*

*Nekask kitam duobės,
Nes jis ją tau iškas atgal.*

*Save mokyk ir auklėk,
Venk išdidumo, pasipūtimo.*

*Geriau vargšui duoti mažai ir nuoširdžiai,
Nei daug, – bet su pykčiu akyse.*

*Būk tarsi nebylys su besibarančiu,
Piktai jam neatsakyk.*

*Svajok turėti tris daiktus –
Gerą žemę, gerą bičiulį ir knygą.*

*Prisilaikyk teisės, įstatymų,
Teisk save kaip kitą žmogų.*

Galimos temos užduotims apie moralines ir etines nuostatas (diskusijoms, rašto darbams, kt.):

- Moraliųjų ir etinių savybių analizė – tada ir dabar, kas pasikeitė?
- Kokios savybės vertinamos aukščiausiai ir kodėl?
- Kaip moralinės savybės susijusios su Dievu?
- Kodėl karaimų kultūroje tiek daug dėmesio skiriama moralei ir etikai?
- Ką man sako tokie istoriniai tekstai?
- Kaip šias savybes galiu puoselėti šiandien?
- Kokių paralelių / atitikmenų su kitų tautų išmintimi, patarlėmis čia galima rasti?
- Kodėl reikia siekti gėrio?

5. Siūlymas, kaip atsiskaityti ir vertinti

Atsiskaitymas kiekvienų metų pabaigoje galėtų susidėti iš dviejų dalių: a) mokiniai galėtų pateikti po referatą kurso tema (pasirenkama laisvai, tekste pagrindą turi sudaryti išmokti teoriniai dalykai) ir b) galėtų jį pristatyti žodžiu, akcentuodami savo mąstymą, dėstomų tiesų asmeninį supratimą, taikymą, asmenines refleksijas. Taip pat galėtų kviesti kitus, besiklausančius mokinius į diskusiją – klausytojai užduoda klausimų, o pranešėjas mėgina atsakyti.

Kita galimybė atsiskaityti – atlikti projektinę veiklą.

Siūloma vertinant labiausiai atsižvelgti į savarankiškas mokinių refleksijas, į asmeninio supratimo pademonstravimą, sugebėjimą savarankiškai mąstyti ir pagrįsti savo mintis deramais argumentais, istoriniais faktais.

6. Literatūros sąrašas

Lietuvių kalba

Firkovičius, R. Lietuvos karaimų rankraščiai // *Orientas*, 1. Vilnius, 1991.

Kipčiakų tiurkų orientas Lietuvoje. Tarptautinės konferencijos medžiaga [pranešimai liet., lenkų, rusų ir anglų k.]. Sud. H. Kobeckaitė ir T. Bairašauskaitė. Vilnius, 1994.

Kobeckaitė, H. Lietuvos karaimai. Vilnius, 1997.

Kobeckaitė, H. Lietuvos karaimų spauda // *Žurnalisto žinynas*. Antroji knyga. Sud. V. Užtupas. Vilnius, 1996.

Kraštas ir žmonės. Vilnius, 1988.

Raudeliūnas, A., Firkovičius, R. Teisinė karaimų padėtis Lietuvoje // *Socialistinė teisė*, Nr. 4, 1975.

Karaimai Lietuvoje. Vilnius: Statistikos departamentas, 1997.

Déroche, F. *Koranas. Pažintis su islamo Šventuoju raštu*. Vilnius: Žara, 2008.

Eliade, M. *Šventenybė ir pasaulietiškasumas*. Vilnius: Mintis, 1997

Koranas. Vilnius: Kronta, 2010.

Szyszman, S. Karaizmas. Doktrinos istorija. Vilnius: Pradai, 2000.

Firkavičiūtė, K. Panazijizmo koncepcija ir Lietuvos karaimų liturginis giedojimas. In: Lietuvos muzikologija I. Vilnius: Lietuvos muzikos akademija, 2000, p.55–61.

Firkavičiūtė, K. Lietuvos karaimų liturginė muzika. Daktaro disertacija.. Vilnius: Lietuvos muzikos akademija. 2001.

Firkavičiūtė, K. Lietuvos karaimai. In: *Lietuvos tautinės mažumos. Kultūros paveldas*. [Knyga ir CD]. Red. K. Firkavičiūtė, P. Lavrinec, I. Lempertas, G. Potašenko. Vilnius: Kronta. 2001, p.107–141.

Firkavičiūtė, K. Karaimų muzika. In: *Muzikos enciklopedija*. T. 2. Vilnius, 2003, p.117–119.

Kobeckaitė, H. Lietuvos karaimų tautinio tapatumo išsaugojimas: dvasininkų vaidmuo. In: *Vilniaus kultūrinis gyvenimas. Dvasininkų vaidmuo 1900–1945*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2006, p.67–80.

Kobeckaitė, H. Karaimų istorijos ir literatūros mylėtojų draugijos veikla Vilniuje 1932–1939 m. In: *Orientas Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos visuomenės tradicijoje: totoriai ir karaimai*, 2008, p. 59–65.

Beresnevičius, G. Religiotyra., Vilnius: Tyto alba, 2003.

Ulevičius, B. Dieviškieji Rytai. Vilnius: Aidai, 2002.

Religinės bendruomenės Lietuvoje. Vilnius: Statistikos departamentas, 1996.

Kitomis kalbomis

Dubinskis, A. Caraimica. Prace karaimoznawcze. Warszawa: Dialog 1994.

Zajączkowski, A. Karaims in Poland. Krakow: PZN, 1961 [kopija internete
<http://www.turkiclanguages.com/www/KaraimsPoland1.pdf>
<http://www.turkiclanguages.com/www/KaraimsPoland2.pdf>]

Zajączkowski, A. Zarys religii karaimskiej. Warszawa, 2003.

Катихизис. Основы караимскаго закона. Сост. Я. Дуван. С. Петербург, 1890.

Кобецкайте, Г. Факторы сохранения этнического идентитета литовскими караимами. В: Orientas Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos visuomenės tradicijoje: totoriai ir karaimai, 2008, p. 263–273.

Tokarczyk, A. O religii i życiu karaimów, żurnale „Nowe książki“ 1989, Nr.11, str.32–33.

Karaimi. Muzeum Misyjno-etnograficzne Seminarium duchownego Księży werbistów, Pieniężno, 1987.

Naujausi tyrimai karaimikos temomis

<http://www.turkiclanguages.com/www/Csato2010.pdf>